

Sayı : 9

Sene : 1978

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TARİH ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ

EDEBİYAT FAKÜLTESİ MATBAASI
İSTANBUL — 1978

KUZEY ASYA'DAKİ ESKİ BOZKIR DEVLETLERİNİN TEŞKİLÂTI*

Masao Mori

Ö n s ö z

Merkezi Moğolistan olan kuzey Asya'da bulunmuş eski bozkır devletlerinin teşkilâtı ve toplumsal bünyesi konularına dair araştırmalar yalnız, Sovyetler Birliğindeki İç Asya tarihçileri tarafından yapılagelmişti. Fakat, onların tetkikleri, sağlam malzemelere dayanılmamakta ve ancak F. Engels'in boş bir nazariyesine istinat etmekte idiler.

Ben, eskiden Hsiung-nu ve Gök-Türk'lerin devlet teşkilâtı ve toplumu hakkında bir kaç makaleyi neşretmiştim. Bunlar, yukarıda söylediğimiz boşlukları doldurmak amacım gütmekteydi. Bu makalede ise eski bozkır devletlerinden bir örnek olarak Hsiung-nu devletini ele alarak başlıca onun teşkilâtı üzerinde durmak niyetindeyim. İlk olarak Hsiung-nu devletini ele almamın sebebi, bana verilen sayfaların pek az olmasından daha ziyade Hsiung-nu devletinin teşkilâtının, Gök-Türk'ler, Bulgar'lar, Karahanlı'lar ve saire ondan sonraki eski bozkır devletleri ile ortak noktalara sahip olmasıdır.

Hsiung-nu'ların devlet teşkilâtı :

- 1) Shan-yü soyu ve onunla evlenme ilişkilerinde bulunan soylar.

M.Ö. 3. yüzyılın sonlarında, genellikle kabul edilen fikre göre, M.

* Bu makale «*Sekai Rekishi*» adlı Derginin, Tokyo 1971, c. VI. sında yayımlanmıştır.

Ö. 209 senesinde, Mao-tun (?—M.Ö. 174) tarafından kurulan Hsiung-nu devleti, kuzey Asya tarihinde ilk bozkır devleti olarak kabûl edilir.

«Ch'ien Han-shu», Hsiung-nu ch'uan ve «Hou Han-shu», Nan (Güney) Hsiung-nu ch'uan'a göre, Hsiung-nu devletinin hükümdarı olan Shan-yü'ler, ancak Lüan-t'í (=Hsü-lien-t'í) soyundan çıkmışlardır. Her Shan-yü'lerin hangi soydan olduklarını teferruatlı olarak tetkik edersek, netice olarak adları geçen vesikaların doğru olduklarını, esas olarak kabûl edebiliriz.

Bunun gibi soy ve doğum bakımlarından görülen sınırlama usulü, Shanyü'lerin eşleri, yani E-shih'ler için de geçerli idi. Çünkü, Shanyü soyuyla evlenme ilişkilerinde bulunmuş olan soylar'ın (Schwager-geschlecht), evvelâ Hu-yen ve Lan soylarına tahdit edildiği, sonra bunlara Hsü-pu soyu, daha sonra da Ch'iu-lin soyunun katıldığı ve bu dört soyun «her zaman Shan-yü'lerle evlendiği» kaydedilmekte, ve örneklerin hepsi bu kayıtların doğru olduklarını göstermektedir. Hu-yen, Lan ve Hsü-pu'nun «Hsiung-nu'nun aristokrat olan soyları» denilmesi ve bunlarla Ch'iu-lin'in «devlet içindeki soylular» denilmesi, bu dört soyun Lüan-t'í soyu yani Shan-yü soyu ile birlikte, Hsiung-nu devletinin «aristokrat soyları» (Adelsgeschlechter) m oluşturduklarını açıkça göstermektedir.

Hsiung-nu devletinde, «babası ölen çocuklardan her biri, kendi annesinden başka olan babasının karıları ile evlenebilir ve erkek kardeşleri ölünce de onların karıları ile evlenebilirdi». Bu âdetin, etnologların «levirate» (leviratus) diye târif ettiği âdet olup olmadığı belli değildir. Fakat, bu âdetin, birbiriyle evlenme ilişkilerinde bulunan soylar arasındaki bağlantıyı kuvvetlendiren vazifeyi gördüğü âşikârdır. Ve, bunun gibi evlenmenin Shan-yü soyu ile adları geçen dört soy arasında vuku bulduğunu gösteren delil de az değildir. Shan-yü soyu yani Lüan-t'í soyu, bu evlenme şekli vasıtasıyla kendisi ile dört akraba soyu arasındaki bağlantıyı kuvvetlendirebilir ve ebedileştirebilirdi.

Hulâsa olarak şöyle diyebiliriz: Shan-yü soyu olan Lüan-t'í soyu, ancak «aristokrat soyları» veya «soylular» grubu ile evlenmiş, aralarındaki bağlantıyı muhafaza etmiş ve bunun vasıtasıyla Hsiung-nu devleti içindeki aristokratlar ve idare sınıflarını tesbit etmeye çalışmıştır. Bu, Hsiung-nu devletinin hâkimiyet usulünün soy ve doğum prensibine dayanmakta olduğunu göstermektedir.

2) Yirmi dört chang (başbug)

«Shih-chi», Hsiung-nu lich-ch'uan ve «Ch'ien Han-shu», Hsiung-nu ch'uan, Hsiung-nu devletinde «24 chang (başbug)» un bulunduğunu anlatmakta ve onların bazılarını sıralamaktadır (Bk. Levha 1). Fakat, «Hou Han-shu», Nan (Güney) Hsiung-nu ch'uan'da ise adları geçenlerden oldukça farklı unvanlar sıralanmaktadır (Bk. Levha 2).

Levha 1.

- I) Tso (Sol) ve Yu (Sağ) Hsien (Bilge) Wang'lar = Tso ve Yu T'u-ch'í Wang'lar (1, 2)
- II) Tso ve Yu Lu-li Wang'lar (3, 4)
- III) Tso ve Yu Ta-chiang'lar (5, 6)
- IV) Tso ve Yu Ta-tu-wei'ler (7, 8)
- V) Tso ve Yu Ta-tang-hu'lar (9, 10)
- VI) Tso ve Yu Ku-tu-hou'lar (11, 12)

Levha 2.

A) «Ssü Chiao (Dört Boynuz veya Köşe)»

- 1. Tso Hsien Wang. 2. Tso Lu-li Wang. 3. Yu Hsien Wang.
- 4. Yu Lu-li Wang.

B) «Liu Chiao (Altı Boynuz veya Köşe)»

- 5, 6. Tso ve Yu Jih-chu Wang'lar. 7, 8. Tso ve Yu Wên-yü-ti Wang'lar.
- 9, 10. Tso ve Yu Chan-chiang Wang'lar.

C) «Başka Soylardan çıkan Ta-ch'ên'ler»

- 11, 12. Tso ve Yu Ku-tu-hou'lar. 13, 14. Tso ve Yu Shih-chü Ku-tu-hou'lar.

Ben, eskiden bu iki levhayı karşılaştırdıktan sonra özetle şöyle demiştim: «Levha 1, M.Ö. 97 yılından evvel, Hsiung-nu devletinde bu-

lunan unvanları sıralamıştı. Buna mukabil, Levha 2'deki (B)'Liu Chi-ao (Altı Boynuz veya Köşe) ise, M.Ö. 97 yılından sonra vukua gelen olayların neticesi olarak yeniden meydana getirilen unvanları göstermektedir».

Prof. Dr. O. Pritsak, benim fikrimi tenkit etmişti. Prof. Pritsak, Jih-chu Wang unvanının «Ch'ien Han-shu», Hsi-yü Ch'uan'da daha M.Ö. 176 sıralarında görüldüğünü öne sürmüştü. Bundan başka, iki üç delile dayanarak Levha 1'deki (III) Tso ve Yu Ta-chiang'lar (5,6) ve (IV) Tso ve Yu Ta-tu-wei'lerin (7,8), Levha 2'deki (B) Tso ve Yu Jih-chu Wang'lar (5,6) ve Tso ve Yu Wên-yü-ti Wang'ların (7,8) Çince tercüme olduklarını söylemiş ve Levha 1'deki unvanlar ile Levha 2'dekilerin aynı olmaları gerektiğini ileri sürmüştü.

Burada, Prof. Pritsak'ın iddia ettiği görüşleri teferruatlı olarak tenkit etmeğe lüzum görmüyorum. Yalnız, onun «Ch'ien Han-shu», Hsi-yü Ch'uan'da görünen Jih-chu Wang ile ilgili kayıtların yapısını tamamen ihmal ettiğini söylemekle iktifa etmek isterim.

Asıl olarak, «24 chang (başbuğ)» konusunda ortaya koyduğum fikrin doğru olduğuna inanmaktayım.

3) Tso yu wang Chiang (Sol ve Sağ'daki Kral ve General'lar) ve onların ayrı sahaları

Tso ve Yu Hsien Wang'lar, Tso ve Yu Lu-li Wanglar, Tso ve Yu Ta-chiang'lar, Tso ve Yu Ta-tu-wei'ler, Tso ve Yu Ta-tang-hu'lar ve sonra meydana gelen Tso ve Yu Jih-chu Wang'lar, Tso ve Yu Wên-yü-ti Wang'lar ve Tso ve Yu Chan-chiang Wang'lar —bundan sonra «Tso yu wang Chiang» diye özetlemek isterim—, örneklerinin hepsinden anlaşıldığına göre, Shan-yü soyu yani hükümdar soyuna mensup idiler. Bu bakımdan, «Hou Han-shu», Nan Hsiung-nu Ch'uan'da «Sü Chiao (Dört Boynuz veya Köşe)» ve «Liu Chiao (Altı Boynuz veya Köşe)» konularında görülen «(onların) hepsi Shan-yü'nün oğulları veya küçük erkek kardeşleri (yani Shan-yü'nün akrabaları) olup, sırasıyla Shan-yü tahtına çıkarlar» yolundaki kayıt, doğru olarak kabûl edilebilir.

«Shih-chi», Hsiung-nu lieh-ch'uan ve «Ch'ien Han-shu», Hsiung-nu ch'uan'da «Tso (Sol)'daki Wang ve Chiang'lar, doğu taraf, Shangku'dan doğu'da Wei-mo kabileleri ve Kore'ye kadar uzanan sahalarda

bulunmaktadırlar. Yu (Sağ)'daki Wang ve Chiang'lar ise batı taraf, Shang-chün'den batı'da, Yüeh-shih, Ti ve Ch'iang kabilelerine kadar uzanan sahalarda bulunmaktadırlar. Ve Shanyü'nün (hükümdarın) karargâhı, T'ai ve Yün-chung'nun kuzey tarafında bulunmaktadır. Onların hepsi ayrı saha'ya hâkim olmakta ve su ve otları takip ederek göç etmektedirler» denilmektedir. Yani Tso (Sol)'daki Wang ve Chiang'lar, Hsiung-nu devletinin doğu kısmında, Yu (Sağ)'daki Wang ve Chiang'lar, onun batı kısmında kendilerine mahsus «ayrı sahalara» sahip idiler. Ve Shan-yü yani hükümdarın karargâhı ise, onların ortasında bulunmaktaydı.

Fakat, burada şu iki noktayı gözden uzak tutmamalıyız.

1) Yukarıda zikredilen kayıt, Hsiung-nu devletinin en parlak ve en kuvvetli devrine dair kayıttır. Han hânedanı Wu-ti (Wu imparatoru)nin çok defa sefer heyetlerini göndermesi üzerine Shan-yü, kendi karargâhım Gobi çölü'nün kuzey tarafına naklettirdi. M.Ö. 119 senesinden sonra «Hsing-nu'lar uzak yerlere kaçtılar ve çölün güneyinde onların karargâhı yok oldu» ve nihayet M.Ö. 105 senesinden sonra ise «Shan-yü, gittikçe batı-kuzey tarafa kaçtı, sol (doğu) daki askerler Yün-chung'un kuzey tarafında ve sağ (batı) daki askerler ise Chiu-ch'uan ve Tun-huang'ın kuzey tarafında bulundular». Fakat, genellikle, doğu sahalarda, Tso (Sol) Hsien (Bilge) Wang, güney kısmında, Tso (Sol) Lu-li Wang, kuzey kısmında bulunmuş, ve batı sahalarda ise, Yu (Sağ) Hsien (Bilge) Wang, güney kısmında, ve Yu (Sağ) Lu-li Wang, kuzey kısmında bulunmuşlar. Bunların dışındaki başbuğların «ayrı sahalara»nın nerelerde olduğu hiç belli değildir.

2) «Ayrı sahalara», binaenaleyh onlara hâkim olan başbuğların mevkileri ve unvanları, her zaman babadan oğluna miras olarak geçmezlerdi. «Hou Han-shu», Nan (Güney) Hsiung-nu ch'uan'da, Levha 2'de görüldüğü gibi, «Dört Boynuz veya Köşe» olarak 1) Tso (Sol) Hsien (Bilge) Wang, 2) Tso (Sol) Lu-li Wang, 3) Yu (Sağ) Hsien (Bilge) Wang, ve 4) Yu (Sağ) Lu-li Wang sıralandıktan sonra «Altı Boynuz veya Köşe» ye ait Wang'lar gösterilmekte, ve «bunların hepsi, Shan-yü'nün oğulları veya küçük erkek kardeşleri (yani erkek akrabaları) olup, sırasıyla Shan-yü tahtına çıkabilirlerdi» denilmektedir. Ve, «Shih-chi», Hsiung-nu lieh-ch'uan ve «Ch'ien Han-shu», Hsiung-nu ch'uan'a göre, «Tso (Sol) ve Yu (Sağ) Hsien Wang'lar ve Tso (Sol) ve

Yu (Sağ) Lu-li Wang'lar, başbuğlardan en büyükleri idiler», ve «veli-aht, daima Tso T'u-ch'i Wang (=Tso Hsien Wang, Sol Bilge Wang) oldu». Yani, hiç olmazsa «Dört Boynuz veya Köşe»ye gelince, Yu (Sağ) Lu-li wang'dan Yu (Sağ) Hsien (Bilge) Wang'a, ondan Tso (Sol) Lu-li Wang'a ve ondan Tso (Sol) Hsien (Bilge) Wang'a, sırasıyla terfi eder ve nihayet Tso Hsien Wang'dan Shan-yü mevkiine geçerlerdi. Halbuki, bu terfi usulünün fiilen ve her zaman uygulanmadığını gösteren delil pek çoktur. Fakat, bu usule göre, terfi etmiş olan başbuğlar da yok değildi. Meselâ, Fu-chu-lei Shan-yü (M.Ö. 31—M.Ö.20)'nün üç kardeşi, Levha 3'te gösterilen şekilde terfi ettiler.

Levha 3.

Fu-chu-lei Shan-yü

Tso (Sol) Hsien (Bilge) Wang — Shan-yü

Tso (Sol) Lu-li Wang — Tso Hsien Wang — Shan-yü

Yu (Sağ) Hsien Wang — Tso Lu-li Wang — Tso Hsien Wang
— Shan-yü

Bundan başka, doğu ve batıdaki başbuğların «ayrı sahaları», mevkiileri ve unvanların babadan oğluna miras olarak geçmediğini gösteren örnekler de pek çok bulunmaktadır. Özet olarak, doğu ve batıda bulunan başbuğlar, Shan-yü'lerin değiştiği zaman, çeşitli sebeplerle, bir «ayrı saha»dan başka bir «ayrı saha»ya göçetmişlerdir, diyebiliriz.

Kat'i olarak söyleyebilirim ki, tek bir nokta vardır, o da böylelikle Hsiung-nu devleti içinde bir «ayrı saha» dan başka bir «ayrı saha» ya göçeden başbuğların, resmen Shan-yü soyuna mensup olmalarıdır. Bu manada, Hsiung-nu devletinin ülkesini Lüan-ti soyunun (Shan-yü soyunun) «aile malı» veya «ortak mülkü» zannetmek de imkânsız değildir.

«Shih-chi», Hsiung-nu lieh-ch'uan ve «Ch'ien Han-shu», Hsiung-nu ch.uan'a göre, devletinde, Lüan-ti soyuna mensup olan Tso ve Yu Hsien Wang'lar, Tso ve Yu Lu-li Wang'lar, Tso ve Yu T Chiang'lar, Tso ve Yu Ta-tu-wei'ler ve Tso ve Yu Ta-tang-hu'lardan başka Tso ve Yu Ku-tu-hou'lar da bulunmuşlardır. Fikrimce' aşağıda kısa olarak bahsedileceği üzere bunların dışında Tso ve Yu Ta-chü-ch'ü (Büyük

Chü-ch'ü) unvanı da bulunmuştur. Bunların arasında «Tso ve Yu Ku-tu-hou, (Shan-yü'nün) idarelerine yardım ederlerdi». Bu göz önüne alınırsa, Tso ve Yu Ku-tu-hou'nun Çin'deki «ch'êng-hsiang (vezir)» ile aşağı yukarı aynı mevki olması muhtemeldir. M.Ö. 59 senesinde, bir isyan bastırmak için Shan-yü tarafından gönderilen «Yu Ch'êng-hsiang», «Yu Ku-tu-hou» unvanının Çince tercümesi olsa gerekir.

Oysaki, «Shih-chi», Hsiung-nu lieh-ch'uan'da, doğu ve batıdaki başbuğların altında «Ch'ien-chang (Binbaşı), Po-chang (Yüzbaşı), Shih-chang (Onbaşı), Pi-hsiao Wang (Küçük Wang); Hsiang, Fêng (?), Tu-wei, Tang-hu ve Chü-ch'ü'nün bulunduğu gösterilmektedir. Bunların arasında «Fêng» kelimesinin manası hiç belli olmadığından dolayı bu unvanı bir yana bırakacağım. Yukarıda sıralanan unvanlar içinde Ch'ien-chang (Binbaşı), Po-chang (Yüzbaşı) ve Shih-chang (Onbaşı)'ın «Chiang» yani bir nevi subay olduğundan hiç bir şüphe yoktur. Bunu nazarı itibara alırsak, Hsiung-nu devletindeki doğu ve batıda bulunan başbuğların «ayrı sahaları» içinde a) Pi-hsiao Wang (Küçük Wang), b) Chiang (Subay), c) Tu-wei, ç) Tang-hu, d) Hsiang ve e) Chü-ch'ü bulunmuşlardır, diyebiliriz. (Levha 4).

Burada, önce gösterdiğimiz Hsiung-nu devletinin bütün sahasım idare ettirmek için doğu ve batıda bulundurulmuş olan başbuğların unvanlarına bakalım. Onlar, a) Tso ve Yu Hsien Wang, Tso ve Yu Lu-li Wang, b') Tso ve Yu Ta-chiang, c') Tso ve Yu Ta-tu-wei, ç') Tso ve Yu Ta-tang-hu, d') Tso ve Yu Ch'êng-hsiang (=Tso ve Yu Ku-tu-hou), ve kanaatimca, e') Tso ve Yu Ta-chü-ch'ü idiler. Bunların arasında, a') Tso ve Yu Hsien Wang ve Tso ve Yu Lu-li Wang, «başbuğlardan en büyükleri» yani Büyük Wang idi. Ve b') Ta-chiang, c') Ta-tu-wei, ç') Ta-tang-hu, d') Ch'êng-hsiang ve e') Ta-chü-ch'ü, sıraya göre, Büyük Chiang (Büyük Subay, General) Büyük Tu-wei, Büyük Tang-hu, Büyük Hsiang (vezir) ve Büyük Chü-ch'ü (Büyük Subay, General) anlamlarına gelirler (Levha 5).

Levha 4. Başbuğların «ayrı sahaları»nda bulunanlar.

- a) Pi-hsiao Wang
(Küçük Wang)
- b) Chiang (Subay)

Levha 5. Başbuğların unvanları.

- a') Büyük Wang
- b') Büyük Chiang (Büyük Subay)

c) Tu-wei	c') Büyük Tu-wei
ç) Tang-hu	ç') Büyük Tang-hu
d) Hsiang	d') Büyük Hsiang (vezir)
e) Chü-ch'ü	e') Büyük Chü-ch'ü

Bu iki levhayı birbiriyle karşılaştıracak olursak, Hsiung-nu devletindeki doğu ve batıda bulunan başbuğların «ayrı sahaları»nın idare teşkilâtının, Hsiung-nu devletinin idare teşkilâtını daha küçük bir şekilde örnek tuttuğunu anlayabiliriz. Başbuğların «ayrı sahaları»na ara sıra «devlet» denilmesi de bundan ileri gelmektedir. Shan-yü soyuna mensup olup doğu ve batıda bulunan başbuğlar, yukarıda açıkladığımız gibi şekilde kendi «ayrı sahaları» içindeki kabileler ve devletleri siyasal ve iktisadî bakımlardan idare etmekteydiler.

4) (Shan-yü soyundan) başka soylardan çıkan Ta-ch'ên'ler

«Hou Han-shu», Nan Hsiung-nu ch'uan'da, C) «(Shan-yü soyundan) başka soylardan çıkan Ta-ch'ên'ler» olarak Tso (Sol) ve Yu (Sağ) Ku-tu-hou'lar ve Tso ve Yu Shih-chu Ku-tu-hou'lar sıralanmaktadır. «(Shan-yü soyundan) başka soylar», Nan Hsiung-nu ch'uan'a göre, «devletin soyluları»nı, yâni, «her zaman Shan-yü soyu ile evlenme ilişkilerinde bulunan» Hu-yen, Hsü-pu, Ch'ü-lin ve lan soylarını gösterirler. Şu halde, «(Shan-yü soyundan) başka soylardan çıkan Ta-ch'ên'ler», Shan-yü soyu ile evlenme ilişkilerinde bulunan soylardan çıkan Ta-ch'ên'ler anlamına gelir. Kanaatımca, Tso (Sol) ve Yu (Sağ) Ta-chü-ch'ü'ler de, Tso ve Yu Ku-tu-hou'larla aynı olarak «S(Shan-yü soyundan) başka soylardan çıkan Ta-ch'ên'ler»den biri idi, Çünkü, bir Shan-yü'nün karısının babası ve küçük erkek kardeşi, Tso ve Yu Ta-chü-ch'ü mevkiinde, ve Yu Ku-tu-hou Hsü-pu Tang'ın — Hsü-pu soyundan olan Tang'ın — oğlu olan Hsü-pu Shê, gene Ta-chü-ch'ü mevkiinde bulunmuşlardır.

Yukarıda zikredildiği gibi, «Tso ve Yu Ku-tu-hou, Shan-yü'nün idaresine yardım eder», ve önce bahsedilen Yu Ku-tu-hou Hsü-pu Tang, «Hsiung-nu'larda devlet işlerini yapan Ta-ch'ên» idi. Bunu göz önüne alırsak, Ku-tu-hou'nun — ve belki Ta-chü-ch'ü'nün de — Shan-yü'ye doğrudan doğruya tâbi bulunan bir çeşit memur olması muhtemeldir. Ku-tu-hou ve Ta-chü-ch'ü'nün, «asılzadeler»den biri sıfatıyla

Shan-yü'ye çeşitli nasihatlarla buldukları, Shan-yü'nün tahta oturmasına karıştıkları, Shan-yü'nün maiyetinde buldukları ve Shan-yü'nün elçisi olarak diplomasiye ait ve ticarî işlerde çalıştıkları, yukarıdaki tahminin doğru olduğunu göstermektedir. Şu halde, Ku-tu-hou'lar, başka başbuğlar gibi «ayrı saha»ya sahip olmamışlardır. «Shih-chi», Hsiung-nu lieh-ch'uan ve «Ch'ien Han-shu», Hsiung-nu chu'uan'da, «ayrı sahalar»a sahip olan «Tso ve Yu Hsien Wang'lardan sonra (Ta) tang-hu'lara kadar bulunan» başbuğların, ve «Hou Han-shu», Nan Hsiung-nu ch'uan'da, «Dört Boynuz veya Köşe» ve «Alti Boynuz veya Köşe»nin Tso ve Yu Ku-tu-hou'lardan ayrı olarak sıralanmaları, bundan ileri gelmektedir. Bu durum, Ta-chü-ch'ü'ler için de geçerli olsa gerekir.

«Hou Han-shu», Nan Hsiung-nu ch'uan'da, Shan-yü soyu ile evlenme ilişkilerinde bulunan soylar, özellikle Hu-yen, Lan ve Hsü-pu soylarının vazifesinin «yargıçlık» olduğu söylenilmektedir.

Burada dikkati çeken hâdiseler şunlardır: Jih-chu Wang Pi (sonra II. Hu-han-yeh Shan-yü oldu)'nin Shan-yü'ye ikiyüzlü olduğu zaman, Shan-yü, Tso ve Yu Ku-tu-hou'ları göndererek «Pi'nin idaresi altındaki askerleri göz altına aldırıştır». Bu Shan-yü'den sonra tahta geçen bir Shan-yü öldüğü zaman, tahta geçememiş olan Pi'nin, yeni Shan-yü'ye kin besliyerek M.S. 47 senesinde Hou Han hanedanına boyun eğmek istemesi üzerine Tso ve Yu Ku-tu-hou bunu, Shan-yü'ye duyurmuştur. Bunu bilen Pi'nin, kendi askerlerini toplayıp, «iki Ku-tu-hou'nun dönmesini bekliyerek» onları öldürmek istediği zaman, Ku-tu-hou'lar, «onun entrikasını sezip, hafif techizatlı atlarla kaçarak bunu Shan-yü'ye bildirmiştir». Bu hadiselerden, Ku-tu-hou'nun, Shan-yü tarafından Jih-chu Wang Pi'nin «ayrı sahası»na gönderilmiş olduğunu, orada oturduğunu ve ona nezaret ettiğini biliyoruz. Bu nezaret hakkı ile birleştirilen yargıçlık, Ku-tu-hou'nun görevi idi.

Burada bize biraz tuhaf gelen, Shan-yü soyu, yâni hükümdar soyuna mensup olan başbuğların, Shan-yü soyu ile evlenme ilişkilerinde bulunan soylara âit Ku-tu-hou tarafından nezaret edilmeleridir. Bunu açıklamak için, Shan-yü soyu ile evlenen soyların yargıçlıkla uğraştığını anlatan kayıtların, M.Ö. 97 senesine kadar vukua gelen hadiseleri nakleden «Shih-chi», Hsiung-nu lieh-ch'uan ve «Ch'ien Han-shu», Hsiung-nu ch'uan'da görünmediğini ve buna mukabil aşağı yukarı M.Ö. 96 senesinden sonraki hadiseleri anlatan «Hou Han-shu», Nan Hsiung-nu ch'uan'da gözüktüğünü nazarı itibara almak gerekir.

Yukarıda bahsettiğimiz üzere, Hsiung-nu devletinin bütün sahalari, Shan-yü soyu, yâni Lüan-ti soyunun «aile malı» veya «ortak mülkü» mahiyetindeydi. Fakat, zamanla, Lüan-ti soyu, bir kaç sülâleye parçalanmış ve sülâleler arasında hükümdarlık mücadeleleri başgöstermiştir. Bu hükümdarlık mücadeleleri, I-chih-hsieh Shanyü'nün tahta geçişinde (M.Ö. 126), Chü-ti-hou Shan-yü'nün ölümünde (M.Ö. 96), Hu-Lu-ku Shan-yü'nün ölümünde (M.Ö. 85), ve Hsü-lü ch'üan-ch'ü Shan-yü'nün ölümünde (M.Ö. 60) vuku bulmuştur ve nihayet Woyen-chü-ti Shan-yü, intihar etmiş, (M.Ö. 58) beş tane — daha doğrusu sekiz tane — Shan-yü bağımsızlıklarını ilân etmiş ve Hsiung-nu devleti, Doğu Hsiung-nu ve Batı Hsiung-nu olmak üzere ikiye parçalanmıştır. Jih-chu Wang Pi'nin, M.S. 48 senesinde Hou Han hanedanına boyun eğdikten sonra «Shan-yü tahtına geçerek kendisini Huhanyeh Shan-yü olarak ilân etmesi» üzerine Hsiung-nu devletinin Güney Hsiung-nu ve Kuzey Hsiung-nu olmak üzere ikiye parçalanmasının nedeni de hükümdarlık mücadelesiydi. Bunun gibi Shan-yü soyu içindeki sülâleler arasında meydana gelen hükümdarlık mücadeleleri, Han ordularının Hsiung-nu'lara saldırıları, karın çok yağışı ve kıtlıktan neticelenen iktisadî sıkıntılar, sonra bahsedeceğimiz idare edilen kabîlelerin idareci sınıflara karşı ayaklanmaları ve bağımsızlıklarına kavuşmalarının neticeleri olarak «Hsiung-nu'lar; pek zayıflamışlardır».

Bunun gibi durumlarla karşı karşıya gelen Shan-yü, kendi sülâlesine karşı çıkmaya meyil gösteren başka sülâlelere mensup olan başbuğların hareketlerini iyice bilmek için, kendi soyu ile evlenen soyların yardımlarını istemiş ve bu soylara ait olup, Shan-yü'ye doğrudan doğruya tâbi bulunan Ku-tu-hou'lara nezaret ve yargıçlık haklarını vermiştir.

Önce söylediğimiz gibi, Shan-yü soyu ile evlenme ilişkilerinde bulunan soylar, Shan-yü soyu ile birlikte Hsiung-nu devletinin başlangıcından beri bunun bir çeşit «aristokrat soyları» sıfatıyla idare sınıflarını oluşturmuşlardır. Fakat, bu soylara ne zamandan beri, yukarıda bahsettiğimiz gibi daha büyük kuvvetin tanınmaya başlandığı belli değildir. Bu meseleyi açıklamaya yardım eden, Hsü-lü-ch'üan-ch'ü Shan-yü'nün (M.Ö. 68 — M.Ö. 60) karısının babası Yu (Sağ) Ta-chiang mevkiinde bulunmasıdır. Daha evvel söylenildiği üzere, Tso (Sol) ve Yu (Sağ) Ta-chiang'ların mevkiinde, asıl olarak, Shan-yü soyuna mensup olanlar bulunmaktaydılar. Bu Yu Ta-chiang olarak Shan-yü soyu değil, onunla evlenen soyun üyesinin tâyin edilmesi, Shan-yü soyunun,

onunla evlenen soylara yavaş yavaş teslim etmeye başladığını göstermektedir. Ve bu durum ile, önce değindiğimiz gibi, Shan-yü'nün, kendi sülâlesine karşı çıkmaya meyil gösteren başka sülâlelere mensup olan başbuğlar kontrol altında tutarak, soylar arasında ki evlenme ilişkilerine önem vermekteydi. Bu, hükümdarlık mücadelelerinin şiddetlenmeye başladığı M.Ö. 1. yüzyılın birinci yarısında — fakat, aşağı yukarı M. Ö. 96 senesinden sonra — vukua gelmiştir diyebiliriz.

Böylelikle, Hsiung-nu devleti içindeki Shan-yü soyu ile evlenen soyların ehemmiyeti, günden güne artmıştır. Fu-chu-lei Shan-yü ile Wang Chao-chün arasında doğan Yün adlı prensesin kocası olan Hsü-pu Tang — Hsü-pu soyuna mensup olan Tang —, Yu (Sağ) Ku-tu-hou mevkiindeydi ve onun «Hsiung-nu'larda devlet işlerini yapan Ta-ch'ên» olarak, Yün ile birlikte devletin içişleri ve dışişlerinin yürütülmesinde büyük ölçüde rol oynaması ve Wang Mang tarafından Hsü-pu Shan-yü unvanıyla Shan-yü tahtına oturtulması, Shan-yü soyu ile evlenme münasebetlerinde bulunan soyların öneminin, artmasıyla ilgili olsa gerekir.

Ondan sonraki zamana gelince, Kao-lin Wên-yü-tu Wang, Yu (Sağ) Hsü Jih-chu (Kuzey Hsiung-nu), Tso (Sol) Hu-yen Jih-chu Wang (Güney Hsiung-nu) ve saire gibi unvanlar zikredilmektedir. Bunlar arasında, «Kao-lin» adı, Shan-yü soyu ile evlenen soylardan birinin adı olan «Ch'iu-lin» ile aynı kelimenin Çince karşılığı, ve «Hsü Jih-chu» ise «Hsü-pu Jih-chu Wang» unvanının kısaltılmış şeklidir. Şu halde, yukarıda söylendiği üzere zaten «Shan-yü'nün oğulları veya küçük erkek kardeşleri»nin tâyin edilmesi gereken Wên-yü-ti Wang (Wên-yü-tu Wang) ve Jih-chu Wang olarak, Shan-yü soyu ile evlenen soylar, Ch'iu-lin (Kao-lin), Hsü-pu ve Hu-yen soyları da tâyin edilmeğe başlamışlardır diyebiliriz. Ve, nihayet, kuzey Hsiung-nu'ların, Hou Han hanedanının ordularına yenilip, «kaçarak nerelere gittiği bilinmediği», M.S. 91 yılından sonra da, 123 yılı sıralarında Hu-yen Wang unvanını taşıyan bir Wang, P'u-lei Hai (P'u-lei Denizi: Barkul Gölü) ile Ch'in Hai (Ch'in Denizi: Aral Gölü) arasında göç ederek «Orta Asya'ya hâkim ol-maktaydı». Bu Hu-yen Wang, Shan-yü soyu ile evlenen soylardan biri, Hu-yen soyunun başbuğudur. Böyle durum göz önüne alınırsa, Hsiung-nu devletinde «aristokrat soyları»nu oluşturmakta olan soylardan, kuzey Asya ve doğu Türkistan'da en sona kalan, Shan-yü soyu yâni Lüan-ti soyu değil, onunla evlenen Hu-yen soyunun bir mensubu idi denile-

bilir. Bu da Hsiung-nu devleti içerisinde, Shan-yü soyu ile evlenme ilişkilerinde bulunan soyların ehemmiyetinin artmasının sonucudur.

5) Lung-ch'êng'deki toplantı

Hsiung-nu devletinde hükümdar yani Shan-yü'nün karargâhına, «Lung-ch'êng» veya «Lung-t'ing» adı verilmiş, Hsiung-nu'lar, orada senede üç defa (birinci ve beşinci aylar, ve sonbahar) toplanmış, bir çeşit «şamanizm» âyini ve törenini icra etmiş, ahalinin ve hayvan sürülerinin sayısını kontrol etmiş ve «kabileleri toplayıp, devlet işlerini danışmış»lardır.

Bu «Lung-ch'êng'deki toplantı»ya, stratejik meseleler, Han hanedanı arasındaki dışişleri konuları, Han'dan gelen elçilerine yapılacak muameleler, yeni Shan-yü'nün seçimi ve saire gibi mühim devlet işlerini müzakere etmek amacıyla, olağanüstü olarak çağırılmıştır.

Hiç olmazsa Tso (Sol) ve Yu (Sağ) da bulunan başbuğlar ve Tso ve Yu Ku-tu-hou'lar, bu toplantıya katılmak zorundaydılar ve buna iştirak etmediği takdirde ikiyüzlü veya isyankâr olarak kabul edilirdi.

Bunlardan başka, Hsiung-nu'ların hâkimiyeti altına girmiş olan kabile veya devletler'in — sözgelişi, Wu-su'lar'ın gibi — başbuğu veya kralı da buna iştirak etmeliydi ve Hsiung-nu devletine boyun eğdikten sonra Wang olarak tâyin edilen Çinliler'in — meselâ, Wei Lü ve Li Ling gibi — de bu toplantıda bulunduğunu tahmin etmek de mümkündür.

Shan-yü, lâik hükümdar olmakla birlikte, «Gök-Tanrı'nın tahta oturttuğu Hsiung-nu'nun Büyük Shan-yü'sü» veya «Gök-Tanrı ve Yer-Tanrı'nın doğurduğu ve Güneş ve Ayın tahta çıkardığı Hsiung-nu'nun Büyük Shanyü'sü» unvanını taşıyarak, kendisini kutsal yani dinî hükümdar olarak telâkki etmekteydi. Fakat, Shan-yü'ler, çok defa, «Lung-ch'êng'deki toplantı» da varılan kararlara veya buna katılanların sözlerini dikkate alıyorlardı. Şu halde, Shan-yü'nün kudreti, bu toplantı da, hiç değilse buna iştirak eden Shan-yü soyu mensupları olan Tso ve Yu başbuğlar ve onun akraba soyları mensupları olan Tso ve Yu Ku-tu-hou'lar tarafından tahdit edilmiştir. Bunu nazarı itibara alırsak, Shan-yü'yü müstebit bir hükümdar zannetmek yanlışır diyebiliriz.

Buna benzeyen toplantılar, daha küçük ölçüde, doğu ve batıda bulunan başbuğların «ayrı sahaları»nda da görünmekte idi.

6) Kâbileler birliği devleti

Burada, yukarıda söylediğimiz «soylu ve idareci sınıflar»a — Sha-un-yü soyu ve onunla evlenme ilişkilerinde bulunan soylara — karşı, «sıradan ve idare edilen sınıflar»ın ne şekilde tâbi oldukları meselesi ile karşı karşıyayız.

Mao-tun, doğudaki Tung-hu'lar ve batıdaki Yüeh-shih'lere saldırmış, Ordos bölgesindeki Lou-fan ve Po-yang kabilelerini hâkimiyeti altına almış, kuzeldaki Ting-ling'ler (Türük'ler?) ve yukarı Yenisey ırmağı civarındaki Chieh-k'un'ları (* Kırkın > çoğul şekli: Kırkız) fethetmiş, Yüeh-shih'lere yeniden hücum edip, onların karargâhını İli ırmağı taraflarına naklettirmiş ve onların hâkimiyeti altında bulunmuş olan Altay dağlarındaki Hu-chieh'leri (Wu-chieh'leri), Cungarya ve doğu T'ien-shan dağları (Tanrı dağları)'nın kuzey eteğindeki Wu-sun ve başta Lou-lan olmak üzere Tarım çukurovası çevresindeki vaha şehir-devletlerini zaptetmiştir.

Bunlardan, merkezi Mogolistan olan bölgelerdeki kabilelerine gelince, onlar, kendi «Wang (Kral)» na sahip olarak Hsiung-nu'nun doğu ve batıdaki başbuğlarına tâbi bulunmuşlardır. Ordos'taki Lou-fan ve Po-yang kabileleri, Mao-tun tarafından fethedildikten sonra da Lou-fan Wang ve Po-yang Wang vasıtasıyla Yu (Sağ) Hsien (Bilge) Wang'ın hâkimiyeti altındaydılar. Ve, bugünkü Kan-su vilâyetinin batı bölgesinde, doğu kısmındaki Wu-wêi civarında Hsiu-t'u Wang ve batı kısmındaki Chang-yeh ve Chiu-ch'üan civarında ise Hun-yeh Wang (K'un-yeh Wang) oturmaktaydılar. Kanaatımca, Hsiu-t'u ve Hun-yeh (K'un-yeh), ikisi de kabile ismiydi ve Hsiu-t'u Wang ve Hun-yeh Wang (K'un-yeh Wang) ise bu kabilelerin «Wang (Kral) ları» idiler. Prof. Dr. O. Pritsak, Hun-yeh Wang (K'un-yeh Wang)'ın Yu Hsien Wang ile aynı Wang olduğunu iddia etmişse de, bu fikir yanlıştır. Bu Wang, Hsiu-t'u Wang ile birlikte Yu Hsien Wang'ın hâkimiyeti altında idi. Daha sonra 8 tane Shan-yü'nün bağımsızlığını ilân ettiği zaman, onlardan biri olan «batı taraftaki Hu-chieh Wang», Hu-chieh Shan-yü olmuştur. Bu Hu-chieh Wang, Mao-tun tarafından fethedilmiş olan Hu-chieh (Wu-chieh) kabilesinin «Wang (Kral)»ı idi. Onun Lu-li Wang'a tâbi olduğunu tahmin edebiliriz.

Böylelikle, Lou-fan, Po-yang, Hsiu-t'u, Hun-yeh (K'un-yeh) ve Hui-chieh (Wu-chieh kabileleri, kendi «Wang»larına sahip olmakta ve

onlar vasıtasıyla, Lüan-ti soyu (Shan-yü soyu)na mensup olan doğu ve batıdaki başbuğların «ayrı sahaları» içinde bunlar tarafından idare edilmekteydiler. Burada ki «Wang»lar, adları geçen kabilelerin, «aristokrat soyları» veya «idareci soylar»ın hâkimiyeti altına girmeden önce sahip oldukları başbuğlar olup, eskidenberi başbuğ sıfatıyla haiz oldukları salâhiyetini ve kendi kabileleri arasında bulunmuş olan ilişkileri bozmaksızın, yeniden kurulmuş Hsiung-nu devletinde «Wang» olarak tâyin edilmiş olsa gerekir. Çeşitli «Wang»ları içine alan «Ta-cn'ên»lerin, «Ta-jên» yâni «başbuğ» kelimesiyle de gösterilmesi, buna bir delil sayılabilir.

Oysa ki, mahiyeti itibariyle, bunlardan farklı «Wang»lar da bulunmuştur: Yâni, Ting-ling Wang ve Tung-hu Wang gibi.

Hsiung-nu'lar, Mao-tun zamanında Ting-ling kabilesini fethetmiş, ve Wu-ti (Wu İmparatoru)'nin hüküm sürdüğü zaman Wei Lü Çin'den Hsiung-nu'lara kaçınca, Shan-yü, onu Ting-ling'lere Wang olarak tâyin etmiştir. Wei Lü, ondan sonra Çin elçisi olarak Hsiung-nu devletine gelen Su Wu'ya şöyle söylemiştir: «Aziz Bay Su! Bendeniz, biraz önce Han devletinden ayrılıp, Hsiung-nu'lara itaat etmiştim. Bereket versin, Hsiung-nu hükümdarının sayesinde «Wang» unvanını aldım. Benim idare etmekte olduğum halkın sayısı onbinlercedir. Ve, benim sahip olduğum at ise, dağ dolusu halindedir. Kendim, bu kadar zenginim». Bu sözler içindeki «halk» ve «at», Ting-ling kabilesine âit olmalıdır.

Bundan başka, Mao-tun, doğu bölgede bulunan Tung-hu kabilesine saldırıp, onun halkı ve hayvan sürülerini yağma etmiş, ve M.Ö. 195 yılında, Lu Wan Çin'den kaçarak Hsiung-nu'lara itaat edince, onu Tung-hu'lara Wang olarak tayin edip, kendi memleketinde kalmakta olan Tung-hu kabilesini — daha ziyade Tung-hu'ların torunları sayılabilen Wu-huan kabilesini — idare ettirmiştir. Lu Wan ölünce, onun torunu Lu T'a-chih, Tung-hu'lara Wang olmuş ve M.Ö. 145 yılında Han hanedanına boyun eğmiştir.

Ting-ling ve Tung-hu — belki de Wu-huan — kabileleri, kendi kabîle teşkilâtını muhafaza ederek Wei Lü, Lu Wan ve Lu T'a-chih tarafından idare edilmiş ve onlar vasıtasıyla Lüan-ti soyu (Shan-yü soyu)na mensup olan başbuğlar veya Shan-yü'nün hâkimiyeti altında bulunmuşlardır.

Wei Lü'den başka Ting-ling Wang'a dair, ve Lu T'a-chih'nin Han

hanedanına itaat etmesinden sonra Tung-hu Wang'a dair kayıtlar yoktur. Kanaatımca, Ting-ling ve Wu-huan kabileleri, tıpkı yukarıda söylediğimiz Lou-fan, Po-yang, Hsiu-t'u, Hun-yeh (K'un-yeh) ve Hui-chieh (Wu-chieh) kabileleri gibi, eskidenberi haiz oldukları kabile teşkilâtım bozmaksızın, Shan-yü Soyu tarafından idare edilmekteydiler.

Wu-huan, «Hsiung-nu'ların hâkimiyeti altına girdikten sonra, her sene sığır, at ve koyun derisini Hsiung-nu'lara göndermiş ve gönderme zamanı geçince onların karıları ve çocukları, esir olarak tutuklanmışlardır» veya Hsiung-nu'lara «at ve saire hayvanlar, deriler ve kumaşlar» veya «deri ve kumaştan ibaret olan vergileri» vermiştir. Wu-huan'lardan başka olan idare edilen kabileler de, bunun gibi vergileri, ya kendi «Wang» vasıtasıyla, ya da doğrudan doğruya, doğu ve batıdaki başbuğlara veya Shan-yü'ye vermekteydiler.

Hsiung-nu devleti içinde idare edilen kabileler, yukarıda söylenilen şekilde, «aristokrat veya idareci sınıflar»a tâbi bulunmaktaydılar. Bu fikir kabul edilirse, Hsiung-nu devleti, «aristokrat soyları» Shan-yü soyu (Lüan-ti soyu) ve onunla evlenen soylar (önce Hu-yen, Lan soyları, sonra Hsü-pu ve Ch'iu-lin soyları) olmak üzere, onların altında, onlar tarafından idare edilen kabileler olarak, kendi kabile teşkilâtlarını muhafaza eden Lou-fan, Po-yang, Hsiu-t'u, Hun-yeh (K'un-yeh), Hu-chieh (Wu-chieh), Ting-ling, Wu-huan ve saire kabilelerin buldukları «kabileler birliği devleti (Konföderation von Stämmen)» mahiyetindeydi denebilir.

7) Hsiung-nu'ların toplumsal teşkilatı

Hsiung-nu'ların toplumunda kölelerin bulunduğu bilinmektedir. Meselâ, «Shih-chi», Hsiung-nu lieh-ch'uan ve «Ch'ien Han-shu», Hsiung-nu ch'uan'da, «Onların (Hsiung-nu'ların) savaşlarında, . . . elde ettikleri ganimetler, onlara verilmiştir. Eğer insanlar esir edilseler, nu ve pei (erkek ve kadın köleler) hâline düşmüş olurlardı. Bu nedenle, (Hsiung-nu) insanları, kendi menfaatlerini arayarak, seve seve savaşlara giderlerdi» kaydedilmektedir. Yâni, esirler, Hsiung-nu insanlarına — savaşçılara ve sıradan göçebelere — verilip, onların «erkek ve kadın köleleri» haline getirilmişlerdi. Ve, «Ch'ien Han-shu», Hsi-yü ch'an'da, «Hsiung-nu devletinin batı kısmında bulunan Jih-chu Wang, T'ung-p'u Tu-wêi'e Hsi-yü (Orta Asya, özellikle Doğu Türkistan) böl-

gelerini idare ettirmekteydi» kaydı bulunmaktadır. Buradaki «T'ung-p'u. Tu-wêi», Doğu Türkistan'daki devletlerden vergi ve haraçları almakla birlikte, oralandaki ahaliyi «t'ung-p'u» yâni köleler olarak toplamak vazifesini görmekteydi.

Fakat, Sovyetler Birliği bilginlerinden, S. P. Tolstov'un ileri sürdüğü gibi, Hsiung-nu'ların toplumunu, «kölelere sahip olan (rabovladel'českij)» toplum olarak zannedebilir miyiz?

Burada, şu hadise ile karşı karşıyayız:

I. Hu-han-yeh Shan-yü, Han hanedanının Yüan İmparatoruna bir mektup göndererek, kendisinin «Shang-ku'dan batı tarafa, T'un-huang'a kadar uzanan» sınırlarda muhafızlıkla uğraşacağından dolayı, «sınırlarda oturan Çinli askerlerin kaldırılmalarını» rica etmiştir. Yüan İmparatoru, bu meseleyi danıştığı zaman, herkes buna razı olduğunu söylemiştir. Yalnız, sınır meselesinde üstat olan Hou Ying, 10 tane sebep göstererek buna karşı çıkmıştır. Hou Ying, buna karşı çıktığı sebeplerden biri olarak şöyle söylemiştir: «Bizim sınırlarımız içinde yaşayan köleler pek sıkıntı çektiği için, (Hsiung-nu'lara) kaçmak isteyenlerin sayısı çoktur ve onlar, Hsiung-nu memleketinde insanların ızdırapsız ve zahmetsiz yaşadıklarını duyduğunu, fakat, sınırlardaki bekçi teşkilâtının pek sıkı olduğundan dolayı Hsiung-nu topraklarına kaçamayacağını söylüyorlar. Fakat, buna rağmen, onlar, sık sık sınırlarımızdan dışarıya kaçmaktadırlar». Bu sözler, Hsiung-nu memleketindeki insan yaşayışının, Çin'in «sınırları içinde yaşayan köleler» inkinden «ızdırapsız ve zahmetsiz» olduğunu, yâni, Hsiung-nu topraklarına kaçanlar veya oradaki göçebelerin, Çin'in «sınırları içinde yaşayan köleler»den daha hür olduğunu açıkça göstermektedir. «Shih-chi», Hsiung-nu liehch'uan ve «Ch'ien Han-shu», Hsiung-nu Ch'uan da, «onların (Hsiung-nu'ların) âdeti şöyledir: Barış ve rahat olduğu zaman, onlar, hayvan sürülerini takip etmekle ve yabani hayvanları avlamakla uğraşıyorlar. Buna karşılık, savaş ve gergin olduğu zaman ise, insanlar, savaşçı olarak saldırılarda bulunuyorlar. Bu, onların yaradılışıdır» denilmesi, Hsiung-nu'ların toplumunda asıl üretici ve yetiştiricilerin, «köleler» olmayıp, «(hür) insanlar» olduklarını bildirmektedir. Bunları nazarı itibara alarak, Hsiung-nu devletindeki «köleler»in çoğu, özellikle Shan-yü'nün doğrudan doğruya idare et-

tiği bölge ve doğu ve batıdaki başbuğların «ayrı sahaları» içinde çiftçilik, zanaatçılık, hayvan yetiştiricilik ve saire gibi işlerle uğraşan «aile köleleri» veya «üretimlerin ancak yardımcıları»ndan öteye geçememekteydiler kanaatindeyiz.

Halbuki, önce söylendiği üzere, Han ordularının Hsiung-nu'lara karşı saldırıları gittikçe muvaffak olunca ve Shan-yü soyu mensupları arasındaki ihtilâflar şiddetlenince, idare edilen kabileler, «aristokrat ve idareci sınıflar»a — Shan-yü soyu ve onunla evlenen soylara — karşı muhalefet ve savaş etmeğe başlamışlardır. Daha M.Ö. 121 yılında Hun-yeh Wang (K'un-yeh Wang)'ın Hsiu-t'u Wang'ı öldürüp, Han hanedanına boyun eğmesi, bir çeşit muhalefet hareketi mahiyetindedir. M.Ö. 87-M.Ö. 78 yıllarında doğudaki Wu-huan'lar, isyan alâmetini göstermiş ve M.Ö. 71 yılında ise, Wu-sun'lar, Han ordularıyla birlikte «batı taraftan girip», Hsiung-nu'lara, özellikle Yu (Sağ) Lu-li Wang'a taarruz edince, «Hsiung-nu'lar, bu durum karşısında zayıfladıkları için, Wu-sun'lara karşı kin tutmuşlardır». Aynı yılın kış mevsiminde, Hsiung-nu'lar, Wu-sun'lara yaptıkları saldırılardan dönerken, pek çok kar yağıp, «(Hsiung-nu'ların) insanları ve hayvan sürülerinin soğuktan donarak öldükleri ve memleketlerine dönebilenlerin, ancak, 10 da 1'i geçemedikleri hale geldikleri zaman, Ting-ling'ler, Hsiung-nu'ların zayıflamalarından faydalanarak onların kuzey tarafına saldırmış, Wu-hun'lar onların doğu tarafına girmiş ve Wu-sun'lar ise onların batı tarafına taarruz etmişlerdir. Bu üç devlet, onbinlerce insanı, gene onbinlerce atı ve çok sayıda sığır ve koyunu öldürmüşlerdir. Üstelik kıtlıktan ölenler de çok olmuştur. Yani, insanlardan 10 da 3 ü ve hayvan sürülerinden 10 da 5 i ölmüştür. Hsiung-nu'lar, çok zayıflamış, onların hâkimiyeti altında bulunmuş olan devletlerin hepsi bağımsızlıklarına kavuşmuş ve saldırı ve hırsızlık hareketlerinde bulunmuşlardır». M.Ö. 61 yılında ise, «Ting-ling'ler, 3 sene arka arkaya Hsiung-nu'lara taarruz edip, binlerce insanı öldürmüş veya götürmüş ve başta atlar olmak üzere hayvanları çalmışlardır». Bundan sonra da, Ting-ling'ler, Wu-huan'lar, Hsien-pi'ler ve saire gibi idare edilen kabilelerin idareci sınıflara karşı isyan ve savaşlar yaptıkları kaynaklarda görünmektedir.

Bunları göz önüne alırsak, Hsiung-nu'ların toplumundaki asıl rekabetin, «köle sahipleri» ile «köleler» arasında değil, soy sülâlesi ve

doğum usulüne dayanan, «aristokrat ve idareci sınıflar» — Shan-yü soyu ve onunla evlenme ilişkilerinde bulunan soylar — ile idare edilen kabileler arasında bulunduğunu söyleyebiliriz.